

איש השנה תשכ"ג

מי יוצר את מי? האם האיש יוצר את התהליכים האפורים, המהמים את ההיסטוריה — או שמא התהליכים אלמוניים אלה הם היוצרים את האיש?

השאלה עתיקה כמו ההיסטוריה עצמה. בשנת תשכ"ג עמדה שוב נגד עיני האדם המבקש להבין. כי שנת תשכ"ג היתה שנת השינויים. לא שנה של שינוי יחיד, גדול, דראמטי — אלא שנה של שינויים רבים, במקומות רבים, במישורים רבים.

מי יוצר את השינוי? האם הוא תולדת רצונם החופשי של אישים — איתן דמויות ססגוניות, ששמותיהן קישטו את הכותרות הראשיות? או שמא כל אותן דמויות אינן אלא קיסמי-עצים, הנורקים אנה ואנה על גבי גלי התהליכים, ללא יכולת כלשהי להשפיע השפעה של ממש על היווצרות הגלים וכיוצאם?

בקיצור — האם סיפורה של תשכ"ג הוא סיפור האנשים שגרמו למאורעות השנה, או סיפור התהליכים העמוקים יותר, שהתגלמו באנשים אלה?

★ ★ ★

א לילת השנוי שלטה בתשכ"ג. היא לבשה פנים של בני-אדם, גברים ונשים, גדולים וקטנים. אולי לא היו פנים אלה אלא מסיכות, שבאו להסתיר את הגורמים העמוקים יותר. אולי היו אלה פניה האמיתיות. ואולי מונחת האמת אישם בין שתי ההפיסות — האישית והבלתי-אישית כאחת.

לפחות במקום אחד לבשה אילת-השנוי דמותה של צעירה יפה, זנונת מופקרת וקלת-דעת. זה קרה בבריטניה, כאשר צעירה בשם כריסטין קילר הפכה תוך שבועות מעטים לדמות היסטורית.

האומה האנגלית אינה להוטה אחר השינוי. מעטות הארץ מות בעולם הדבקות בקיים כמות. רק כאשר הופך השינוי בלתי-נמנע לחלוטין, כאשר הסיגור מאיים על המדינה, גוהגים הבריטים למנות ועדה מלכותית, שתבדוק את המצב ותמליץ על השינוי המינימלי הדרוש.

כריסטין קילר מילאה את מקומן של כמה וכמה ועדות מלכותיות. היא שיכנעה את האומה הבריטית שיש צורך דחוף בהחלפת המנהיגות. היא הוכיחה כי יש הכרח בבדיקת בית יסודי בשרותי-הבטחון. היא גרמה לתוויה בשטחים כה רחוקים כמו החוקים להגנת הדייר. היא הולידה את התביעה לשחרר את העתונות מכבלי חוקי-הדיבה המופרזים.

כל זה לא יכול היה לקרות, וכריסטין לא היתה הופכת לדמות אגדתית, לולא היתה החברה הבריטית בשלה לשינויים מרחיקי-לכת. כאשר בא המועד לשינוי, יכולה גם זנונת קטנה לספק את הרחיפה.

★ ★ ★

א תמיד לובשת אילת-השנוי פנים כה יפות. יש והיא מתחפשת להמון צוחה, או מופיעה בדמות אלופי-צבא קושרי-קשר.

כך קרה במרחב השמי, ששנת תשכ"ג הנחילה לו שינוי יים כה רבים, עד כי קשה היה אף לדמיון אותם מראש. מהפכה אחת, שתי המיכות, מלחמת-שיחור וכמה הפיכות — נפל מאזן המרחב בתריסר חודשים אלה. בתיומן הסילו החיילים ובניה-הערים את שטון-החושך של האימפריה. אולם ימי-הביניים לא נמוגו ללא קרב. האימאם המודח לכד סביבו את בני השכנים, ועזר בבלכים השכנים, כשה על לוחמי הקהילה מלחמה ארוכה וכספית-טובה.

אכזרית עוד יותר היתה המלחמה בהרי כורדיסטאן, שם עמד עם קטן ואמין על זכותו לחרות לאומית. מאבק זה עזר למוטט את מיטתו של הרוזן הבגדאדי, שסיים את חייו לפני מצלמת הטלביזיה. וההפיכה בעיראק סללה את הדרך בפני הפיכה דומה בסוריה.

אוהה שעה התגבשה בקצה השני של המרחב, באלג'יריה, הפיכת-נגד, שהתכוונה להפיל את שלטונו של דיקטטור צעיר וזמרץ.

אף אחד מכל השינויים האלה לא נשא חותמת של סופיות. בסוף תשכ"ג עדיין הזדעזע המרחב מקצה אל קצה, ממוסע ומפולג, מוכן בכל רגע לשינויים נוספים.

★ ★ ★

א לילת השינוי פסחה על צרפת, שם מוגה הפסל העל-אנושי של שארל דה-גול, כמו צוק-ענק, בתוך אפיק ההתקדמות וחוסם את כל הזרמים. אולם במדינה הסמוכה לו לא חסרו השינויים.

אין כוונן נאמן יותר לאילת-השנוי מאשר העתון — שכל תפקידו לדחף על שינויים. אך בגרמניה הפך המדחף לנושא והיחזה. השינוי הגרמני לא לבש את דמותם של זנונות אי של אלוף-צבא, אלא של שבועון. שמו — זר שפינג — הפך אחד השמות הגדולים של תשכ"ג, כמו קילר וסלא. לשום אומה בעולם אין עבר כה שחור כמו לאומה הגרמנית — ועל כן אין אף אומה אחת בעולם הזקוקה לשינויים כמות. פרשת זר שפינג הוכיחה כי יש גורמים בגרמניה שלא השתנו בכלל — גורמי הרוחניות, הלאומנות והמיליטריזם. שהתגלמו בגופם המנופח של פראנק-יוזף שטראוס. אבל אותה פרשה גם הוכיחה כי משהו בגרמניה השתנה מאד, ומוסיף להשתנות — דעת-הקהל, שהתקוממה נגד הרוזן, הפילה אותו מן השלטון והחישת את ההתקדמות ככיוון שונה לגמרי.

אולם כל השינויים האלה היו צדדיים, בהשיג וזאה לתהליך הגדול של תשכ"ג — השינוי שהטביע את חותמו על כל שאר השינויים. הפעם לבשה האלילה את דמותו החמקנית של האטום.

★ ★ ★

נת תשכ"ג אך צעדה את צעדיה ההססניים הראשונים, כתינוקת המנסה את כוחה, כאשר הסתכל

העולם בפניה והתחלחל. היה גירמה כאילו פני השנה הם פני המלחמה.

ההקלה שבאה בעיקבות משבר קובה השכיחה מלב האנושות, לאחר מעשה, את הפחד הנורא שנפל עליה בימים האחרונים של ירח תשרי. התמונה נרשמה במשפטים הבאים:

אילו פרצה השבוע מלחמת-העולם השלישית, היו סרטי התייד, המוקדשים לה, נפתחים בתמונה דראמטית. המצלמה היתה מראה את קיר-הפלדה של חיל-הים האמריקאי חוסס את נתיבי-הים. משם היתה קופצת מזרחה, מראה צי של אוניות סובייטיות זוהרות לקראתו. הדוטומים חוצים את הגלים, המים גועשים, קני התותחים מתנועעים, כל שניה מקרבת את ההתנגשות הבלתי-ימנעת. מישקפת מתרוחמת וסוקרת את האופק, נקודות בהירות מופיעות על מסכי הראזאר, ואז מהדהדת המילה: אש!

אדם המילה אש לא הושמעה, ואותו רגע בלתי-שכיח הפך לנקודת-מפנה היסטורית.

כי אימת-המלחמה של אותו רגע החזירה לאנושות, יותר מכל מחשבה מופשטת, כי בעולם של תשכ"ג יש אינטרס משותף לכל המעצמות הגדולות: לשמור על השלום. שמירת-השלום הפכה הנתיב עליונה, הדבירה גורמים ש' דחפו את האנושות לזרועות המלחמה בדרות קודמים: יוקרה, סיכויי-צדע, קנאות, עצלנות מחשבתית ואינטרס שלטוני.

משבר קובה הבלים לא רק את שותפות-האינטרסים המהר-תית של שתי המעצמות העוינות, בעלות הנשק האטומי, ה' צפויות לכלייה סוטאלית מיידית במיקרה של מלחמה. הוא הבלים גם את הניגוד החותך בין שתיהן לבין הגורם הגדול החדש, המבקש להתפרץ לליגה הבינלאומית הראשון-נה: סין.

סין האדירה, נטולת-האטום, התנגדה לנסיגה הסובייטית מקובה. סין אינה חוששת מפני מלחמת-עולם, שתקטול כמה ממיליוניה הבלתי-ספורים. סין הקומוניסטית מבקשת לרשת את שרביט-השלטון בעולם האדום. סין האסיאתית, חודרת הגאווה הלאומית בת אלפי השנים, רוחשת שינאה עמוקה לעולם הלבן.

★ ★ ★

ך כך, כיום הגרוד ביותר של תשכ"ג — ואחד הימים הגדולים של התקופה כולה — עמדו נציגי שתי המעצמות האדירות ליד שולחן אחד במוסקבה, וחתמו על הסכם לאיסור הניסויים הגרעיניים בים, על הקרקע ובאוויר.

מי יצר מאורע היסטורי זה? האנשים? ה' תהליכים?

שני הגברים שהנהיגו את התהליכים — ניקיטה כרושצ'וב וג'ון קנדי? או שני התהליכים שדחפו את הגברים — הצטברות הנשק האטומי, והתהום שנפצרה בין רוסייה וסין?

האם יישארו התהליכים כמו שהם גם אם יתחלפו האנשים? ולהיפך: האם עלולים התהליכים להשתנות, גם כאשר האנשים יישארו על כנם?

היו אלה שאלות גורליות, שניקרו בסוף תשכ"ג בלב כבוד-דעת. האם עלולות השנים הבאות להביא שינוי בכיון ההסוף, שיהפוך את הסכם מוסקבה לאפיזודה חולפת כמו הסכם אוקטאביאנוס ומאסקוס אנטוניוס, או פגיו נאפוליאון והצאר אלכסנדר? או שהשינוי הגדול של תשכ"ג יוסיף לשאת פרי בשנים הבאות, יביא למירוק ולפירוז חלקי-עולם מנשק גרעיני?

אין אלה שאלות המעניינות רק את בני גירוריה קבה — שתי ערים אשר עשרות טילי-אטום מונחות מכותנים אליהם בכל רגע מרגעי השנה. הן קשורות פחות את בני תל-אביב וקאהיר. כי יש להן על הכיוון המדיני והתיכוני הצבאי של כל זוהי החוליה המחברת בין התהליכים המרחביים שיתוף-פעולה אמריקאי-סובייטי ללא צל של ספק, לאיסור החי במרחב.

סיכויי של איסור זה כבר השפיעו, העיקריים בישראל ובארצות ערב.

★ ★ ★

א לילת השינוי נושאת מסיכות ש' והשנה השתנו פנים אלה בקצב ג' מכל שינוי תשכ"ג, יתכן כי הכולט ביותר — החלפת המנה ברומא מת האפיפיור יוחנן ה-23, אי ובא במקומו אדם קר ומסוגר — יורי של אותו אפיפיור קרחוני, פיוס ה-12 מוכרית כה רבה להשמדת יהודי איר בבריטניה החזיק הארולד מקמילאן בדעו כי ימיו ספורים. בגרמניה מתקרבת אדנאור לסימו המוחלט בימים הראשונים וכבר כוונן יורשו את הממשלה החדשה. דה-גול כי לא יציג את מועמדותו ב הנוכחית כנשיא.

בקנדה, באיטליה וביתן התחלפו נורבגיה הסתיים שלטון מפלגת-העבוד רצופות. בתימן, בעיראק, בסוריה ובקו הפיכות אלימות את המישטרים הקודמי ראשים נטלו, וראשים חדשים באו השליטים המודחים לא שלט תקופה כ' ואיש מהם לא התנגד לאילת-השנוי כמו איש-השנה של תשכ"ג: דויד בן-גוריון.